

értékében csak akkor méltányolhatjuk, ha majd egész perrendünk a közvetlen szóbeliség elvén alapul. Az új sommás eljárás már bátran rést üt a régi perrend rendszerén és az a megelégedés, melylyel az átmenet elkerülhetlen nehézségei dacára a jogászközönség a reformot fogadja, biztosíték arra nézve, hogy e részen keresztül a közvetlen szóbeliség és szabad bizonyítás elve meghódítja a perrend egész területét. A fizetési meghagyásokról szóló törvény és az új örökösödési eljárás egészítik ki Szilágyi eljárási reformjainak képét; de a mű betetőzése hiányzik. A magyar polgári perrend tervezete elkészült; Szilágyi utódjára vár megvalósításának feladata. A közvetlen szóbeliség teljes diadala mégis biztosítva van, a vonzás természetes törvénye biztosítja, mert a sommás ügyek nagy tömegére érvényes elv hatás nélkül nem maradhat a sokkal kisebb számú rendes ügyekben érvényes eljárásra. És bármikor következik be ez a teljes diadal, a közvetlen szóbeliség elvének atyja Magyarországon Szilágyi Dezső, a diadal az ő dicsőségét fogja hirdetni.

A bünvádi eljárás kodifikálására a politikai izgalmak közt nem jutott idő, de a javaslat készen áll. A büntető-törvénykönyv novellája 1892 vége óta a képviselőház előtt van és nem az igazságügyminiszteren mult, hogy a parlament a tárgyalásra nem vett magának időt. A novella is szakítás az orthodox büntető jogász felfogással, az élet közvetlen tapasztalatának érvényesítése a jogi dogmákkal szemben.

A polgári törvénykönyv eszméjéhez is közelebb léptünk Szilágyi Dezső igazságügyminisztersége alatt egy lépéssel. A házassági jogról szóló törvény a problema legnehezebb részletének megoldása. Hatalmas alkotás ez, mely pusztán jogász szempontról is óriási jelentőségű. A valláskülönbség utolsó maradványát küszöbölték ki ezzel a magánjogból, a törvényhozást és bíráskodást visszaadták az egész vonalon természetes tulajdonosának, az államnak és jogbiztonságot teremtettek a chaotikus állapotok helyébe. Sok támadás érte a javaslatot politikai és vallási szempontból, de a miniszter politikai ellenfelei is elismerték, hogy jogász szempontról kifogás alá nem esik. A megkezdett ösvény itt sem fog félbeszakadni. A családjog egészen elkészült már az igazságügyminiszteriumban és ha a házassági jog nagy alkotója visszavonul is, a legsúlyosabb feladat elvégzése után van remény, hogy a polgári törvénykönyv egyes részei nem fognak már késni sokáig.

A bírák sorsának javítása, a jogász hivatás egységes és elfogulatlan megítélése is buzgó pártolóra talált Szilágyi Dezsőben. A bírói és ügyészi szervezet módosításáról szóló törvény, a helyi előléptetés, az új vizsgálóbírói intézmény tanuskodnak e téren maradandóan szándékairól. Szilágyi nem türte, hogy a bírák és ügyvédek mint két zárt kaszt álljanak egymással szemben. Alatta a bírák létszáma jelentékenyen emelkedett és az újonnan kinevezetteket mindig szívesen vette az ügyvédi kar soraiból. Ideálja abban a kész javaslatban nyer kifejezést, mely egységes államvizsgát akart a külön ügyvédi és bírói vizsga helyébe létesíteni. Politikája közvetve az ügyvédi kérdés megoldásához vezet, mert ha a bírák száma egyre szaporodik és az ügyvédek egy része átmegy a bírói pályára, kisebb lesz a zsufoltság az ügyvédi pályán.

Szilágyi Dezső miniszterségének öt esztendeje fényes lapja igazságügyünk történetének. Deák Ferencz óta nem ült az igazságügyminiszteri székben ilyen kiváló egyéniség. Öt esztendei buzgó munkálkodás után most ott kell hagynia a teret, melyen hazájának ennyit használt és még többet használhatna. Csonkán maradnak falai a nagyszerű épületnek, melyet annyi szeretettel tervezett, melyen oly kitartással dolgozott. Be fogja-e tetőzni az épületet? Az igazi reformer nemcsak addig dolgozik, míg állami megbízása van erre. Ő magasabb hatalmaktól nyert megbízást és anyagi

hatalom híján is szellemének egész erejével folytatja a küzdelmet ideáljaiért. A magyar igazságügy történetirója még ne zárja le azt a lapot, a hol Szilágyi Dezső alkotásai vannak feljegyezve. A Szilágyihoz hasonló egyéniségeknek a hatalomról való lemondás csak topographiai kérdés. Más helyen, más területen a régi erő, régi tényező, a régi Szilágyi Dezső marad.

A bünvádi eljárás újrafelvételének, valamint az ártatlanul letartóztatottak illetőleg elítéltek kártalanításának kérdéséhez.

Korunknak egyik feltűnő jelensége, hogy — főleg a bölcsészeti és a társadalmi tudományok és mozgalmak terén — a legnagyobb szélsőségeket, a legellentétebb irányokat tünteti fel. A bölcsészeti irodalomban a materialistikus termékek és *Auguste Comte* positivismusának nagyon elterjedt tanai mellett az idealismusig, sőt a mysticismusig minden felfogást látunk képviselve. Az alkotmányjogban a sociál demokraták radikális, sőt részben utopistikus követelményeitől kezdve konstatálhatunk minden árnyalatot, egyes államokban, — a német birodalomban, — egészen a byzanci caesarismus korára emlékeztető reakcióig. De, hogy megmaradjak azon a téren, melyen ez igénytelen sorok néhány részletkérdésnek újabb fejlődésére megkísérlik reá mutatni, — *a büntetőjogban*: kezdve azokon a nemes, humanitárius törekvéseken, melyekből *dr. Eszterházy Sándor*, a közel multban megjelent érdekes röpiratában «enyhébb irányzatra» vont következtetést, — azok mellett, kik a tételes joggal és a fenálló büntetési rendszerrel meg vannak elégedve, — ott találjuk a deterministákat, a büntető anthropologia, illetőleg a kriminologia hiveit, *Liszt* és követőinek közvetítő irányát s az ellenkező végletben azokat, kik a reakcióban vagy épen az excessiv szigorban vélik feltalálni az általános panacéát, nem riadva vissza a szabadságvesztésbüntetés ellen intézett leplezetlen támadásoktól s az elrettentési elméletre emlékeztető tanok hangoztatásától sem. Az emberi elme bámulatos találékonysága, a léleknek csodálatra méltó szélsőségei mutatkoznak ezekben a küzdelmekben. És bár a forrongó eszmék chaosából az egymás mellett található, részben egymással homlokegyenest szemben álló tendenciák küzdelméből az új korszaknak még körvonalai sem ismerhetők fel eléggé, különösen a büntetőjogban az új rendszernek ugyszólván még alapjai sincsenek lerakva: mégis nekem úgy látszik, hogy megnyugvással konstatálható az emberi szellemnek az a lélekemelő haladása, mely a jogirodalom és a törvényhozás terén az *igazság* és a *humanismus* nagy eszméit juttatja mindinkább tulsúlyra és emeli azok következményeiben is mind jobban érvényre.

E haladásnak kétségtelen jelei azok a törvényelőkészítő munkálatok is, melyekkel a civilisatio élén haladó egyik nagy nemzet a «grande nation», az igazságszolgáltatás egy régi adósságának² lerovásához jutott jelentékenyen közelebb s

¹ Ez irányzat egyik legmegragadóbb nyilatkozatának tekintem egy orosz írónak: *Golovinsky*-nek, a Szent-Pétervárott 1890-ben tartott IV. nemzetközi börtönügyi congressus emlékkönyvébe l'Actes du Congrès Tome V- e. Saint Pétersbourg 1898. p. 758.) irt szavait: «*Talán nincsenek is bűnösök, csak betegek és szerencsétlenek!*» (Aequator és polus nem oly éles ellentét, mint a minő két véglet: az inquisitorius rendszerben érvényre jutott kinvallatásnak hajmeresztő aberrációja vagy az oly sok barbár és fél barbár államban ma is alkalmazott legvadabb testi büntetések és ezekkel szemben a Krisztus hirdette «végtelen könyörület»-nek fenebbi szavai, melyek még az elbukott embertársban is csak a szerencsétlent látják és sajnálják!

² Egyesek XVI. Lajosnak tulajdonítják azt a nyilatkozatot, hogy a bírósági tévedések reparálása: «une dette de la justice». L. *Sierre Gidoobbi*: «Note sur la réparation des erreurs judiciaires» Bulletin de la société de législation comparée. Vingt et unième année; no 7. Juillet 1890. p. 617. Hasonlóképen *Schwarze* Die Entschädigung für unschuldig erlitten Untersuchungs und Straftat (Lipcse 1893.)

melyeket az előttünk fekvő müben¹ tüzetesen ismertet *dr. Mayer Salamon*, a bécsi egyetemnek volt tudós tanára, a magyar jogi irodalomnak és törvényhozásnak s a hazai igazságügyi, — különösen a büntetőügyi — viszonyoknak ismeretése s részben előbbrevitele körül is oly jelentékeny érdemeket szerzett, fáradhatatlan író, ki jelenleg Párisban mozditja elő a jogtudomány fejlődését.

Szakközönségünk előtt ismeretes, hogy a francia törvényhozási tényezők már másfél évtized óta törekzenek gyökeresen reformálni az elavult bünvádi eljárási törvényt: az 1808. évi «Code d'instruction criminelle»-t, mely már kibocsátása idejében sem állott korának színvonalán. — A *Le Royer* igazságügyminiszter által 1879 novemberben s egyik utódja: *Demôle* részéről 1886 januárban benyújtott törvényjavaslatok azonban, melyek a Codenak bevezető rendelkezéseit és az igazságügyi rendőrségről, «de la police judiciaire», valamint az előkészítő eljárásról szóló négy első czimet volnának helyettesítendő, s az egyéni szabadság, a védelem jogköre s a vizsgálat nyilvánossága kérdésében fontos újításokat hoznak javaslatba, daczára *Bovier-Lapierre*, *Dauphin*, *Goblet* és mások kiváló munkálatainak s a senatusban és az alsóházban ismételve folyt tanácskozásoknak előre láthatólag egyáltalán nem fognak törvényerőre emelkedni. Azok alapján a legislatorius munkálatok fonala egészen megszakadt és az utóbbi években Franciaországban a törvény-előkészítő törekvések egy egészen más tárgyra: az igazságszolgáltatási tévedések helyrehozásának kérdésére irányultak s a törvényhozó testületnek mind a két háza e tárgyban oly magatartást tanusit, mely a törvény-alkotás szükségességének érzetét s a gyors szabályozásra irányuló óhajt határozottan bizonyítja.

A francia parlamentnek e kérdésre vonatkozó tárgyalásai több okból bizonyára érdeklík e lapok olvasó közönségét.

Első sorban teljesen igazat adok *Mayernak*, midőn e kérdésekről épen oly találóan, mint szépen mondja (i. m. 8. és 10. l.), «hogy azok törvényhozási, igazságszolgáltatási és philosophiai szempontból egyaránt fontosak és nem csupán a büntetőjogászok tanulmányának tárgyai, hanem magukkal ragadják mindazokat, kiket a nemesszivűség és a magasabb méltányosság érzelmei által sugallt eszméknek folytonos haladása érdekel».

E mellett nem lehet kétség tárgya, hogy a magyar törvényhozó testületek a legközelebbi jövőben szintén foglalkozni fognak e kérdésekkel. A hivatalos közlésekből ismeretes, hogy a bünvádi perrendtartásról szóló 1893. évi törvényjavaslat, mely az ujrafelvételen kívül az ártatlanul szenvedett előzetes letartóztatás, vizsgálati fogság és büntetés esetében adandó kártalanítás kérdését is tüzetesen szabályozza, az indokolással együtt, közel másfél év óta teljesen készen van s bármily sors vár is a jövőben e javaslatra, a későbbi törvényhozási munkálatok anyagából ezek a kérdések ki nem rekeszthetők, ezen felül pedig az igazságügyi kormány vezetője bizonyára fel fogja ismerni, hogy a bünvádi eljárási jog törvényhozási szabályozása, melyet a magyar igazságügyminiszterek több mint egy évtized óta beható munkálatokkal készítenek elő, el nem odázható szükség. Minden, e tárgyra vonatkozó külföldi törvényhozási előmunkálat tehát a hazai szakközönségre s a törvényhozásnak mindazon tagjaira nézve, kik érdeklődnek az igazságügyi reformalkotások iránt, bizonyára actualis jelentőséggel bír.

Végül — úgy vélem — tanulságos lesz ezeknek az előkészítő munkálatoknak vázlatos ismertetése azért is, mert azok — főleg az ujrafelvételre vonatkozó részükben — feltüntetik a francia speciális jogfelfogásnak a szakközönsé-

günk előtt behatóbban ismert német és osztrák kodexektől s az ezek felhasználásával készült más külföldi törvényektől annyira elütő jellegét, másrészt pedig — s ez inkább a kártalanítás kérdésére nézve áll, — bizonyosságai annak, hogy a francia parlament két házának mind bizottságai, mind plenuma e nehéz, complex kérdéseket mily behatóan, a részletkérdésekre is kiterjedő nagy alaposággal tárgyalták. A magas színvonalon álló vita szónokai közül a képviselőházi tárgyalásnál főleg *Pourquery de Boisserin* előadót, *Bovier-Lapierret* és *Fallières*t, a senatusban pedig *Bérenger* előadót, *Guérin*t és *Godin*t kell kiemelni.

A kérdések, melyek szabályozására e javaslatok kiterjeszkednek, oly nehezek és bonyolultak, hogy beható tárgyalásuk nem egy rövid cikk, hanem csak terjedelmes monografia keretében volna megkísérélhető. Azon a néhány hasábon tehát, melyre ez igénytelen sorok terjedhetnek, csupán egyes általános szempontok kiemelésére, valamint a munkálatok alapelveinek és irányának vázolására vagyok kénytelen szoritkozni.

Dr. Mayer Salamon könyve — az eléje szabott feladat korlátai közt maradva — természetesen csak a legutóbbi törvényhozási tárgyalások anyagát tartalmazza. Azt hiszem azonban: a javaslatok elerendő célja és tulajdonképeni intenciói, valamint ezeknek a munkálatoknak valódi jelentősége csak akkor fog teljesen szembetűnni, ha *tulterjeszkedve* e részben az ismertetni szándékolt mű anyagán, megkísérlem röviden rámutatni a legújabb mozgalmak keletkezésének *alapotokra*, a *jogtörténeli előzményekre*, valamint az azokból kitetsző kodifikatorius szükségre is és ennek alapján arra nézve is véleményt kockáztatok, hogy a javaslatok megfelelnek-e annak a magasztos feladatnak, melyet megoldaniok kell, mily irányokban volnának követendő a hazai kodifikatorius munkálatokban s mily intézkedéseikben vannak folytatkozásaik?

A jogtörténeli fejlődés vázolója után első sorban az ujrafelvétel eseteivel s az ezekben követendő eljárással, azután az igazságszolgáltatási tévedések által okozott erkölcsi és anyagi hátrányok helyrehozásának tanával s végül a javaslatnak ama részével fogok foglalkozni, melyek azt szabályozzák, hogy e reparatio mily módon, mily eljárás útján eszközölendő.

I.

Felettébb sajnálatos, hogy e kérdéseknek nagy jelentősége s a törvényhozási reform sürgőssége Franciaországban is csak a legdrágább áldozatok: az ártatlanul elítélteknek becsülete, élete, egyeseknek évekig elvont személyes szabadsága, maguknak és családjuknak morális és anyagi tönkretétele árán jutott felismerésre.

Évszázadok tapasztalata bizonyítja, hogy az igazságszolgáltatási tévedés olyan modern Moloch, mely hosszabb-rövidebb időközökben minden államban megköveteli a maga élő emberáldozatát. A sötét képnek egyetlen vigasztaló oldala az, hogy e véres áldozatok juttatják felismerésre az illető kornak legnemesebben gondolkozó szellemei előtt a kérdés fontosságát, a leghumánusabban vagy legmélyebben gondolkozó bölcselek pedig az általuk indított mozgalmakkal, vagy a tragikus tévedés sugallta irodalmi munkásságukkal rá irányozzák a közfigyelmet s különösen a törvényhozási factorok gondoskodását a tételes jog hézagaira vagy épen a büntető igazságszolgáltatás egész rendszerének minden fogyatkozására.

A toulouse-i becsületes aggastyánnak, *Jean Calas*-nak, a kerékbe törés kínjai közt ártatlanul kellett lelkét kilehelnie; családjának ártatlanul kellett személyes szabadságától megfosztatnia és vagyonkobzással tönkre tétetnie; azután rövid időközökben szintén Franciaországban fel kellett merülnie a máglyára küldött *Estinés* és *Salmon* s a kerékbe tö-

¹ La question de la Révision des procès criminels et correctionnels et des indemnités à accorder aux victimes des erreurs judiciaires devant la Chambre et le Sénat. Étude de législation, Par *S. Mayer* (Paris, F. Pichon 1894.)

résre ítélt Bradier *Lardoise* és *Simare* eseteinek; *Lesurques*-nek szintén ártatlanul kellett kivégeztetnie, hogy mindezek a tévedések a XVIII. század hatodik évtizedétől kezdve lassanként felrázzák apathiájukból kezdetben a francia királyságnak s később más államoknak filosofjait, végül az egész művelt közvéleményt, mely e korban valóban csodálatra méltó érdeklődést tanusított a büntető igazságszolgáltatás gyökeres reformja iránt. A párisi jogi tanár: *Esmein*, az Akadémia által pályadíjjal kitüntetett művében¹ nagyon érdekesen adja elő, hogy a különböző tudományos és irodalmi társaságok, melyek e korszakban Franciaországban oly nagy számban keletkeztek és igen jelentékeny hatást gyakoroltak, valósággal *divatba hozták* a büntető reform kérdését.² A Calas-per keltette mozgalom áthatván más államokba is, egyebek közt indító okul szolgált a milanoi társaságnak a büntetőjog hiányaival való foglalkozásra és közvetve *Beccaria* nagyhatású művének: «*Dei delitti e delle pene*» 1764-ben való közzétételére is.

A nyomozó rendszer szembeüő fogyatkozásai, kapcsolatban azokkal a visszaélésekkel, melyeket a kabinet-justitia különféle beavatkozásai elkövettek, a bírósági tévedések folytán keletkezett gazdag irodalom hatását is beszámítva, — könnyen érthetőleg rendkívül heves visszahatást idéztek elő a francia közfelfogásban és a francia törvényhozás terén, mely visszahatás azután, — a mint ez ilyen esetekben rendszerint történni szokott, — a hátrányok meggátlása végett tulment a szükséges mértéken.

A régi francia jogszolgáltatásnak a közvéleményben legélénkebben gyűlölt egyik visszaélése volt az, hogy a bíróságok a felmentő ítéletet vagy nem mondták ki, hanem bizonyítékok nem létében az ügy eldöntését függőben hagyták, vagy pedig a meghozott ítéletet nem respektálták, a mennyiben a jogerősen felmentett egyént is újabb és újabb bünvádi eljárással zaklatták. Ennek kizárása végett foglalta az «*Assemblée Constituante*» az alkotmányba azt a tételt, hogy a jury által felmentett egyén ellen ugyanazon cselekmény miatt újabb bünvádi eljárás nem indítható³ s ugyane célból *zárta ki* az 1808. évi Code d'instruction criminelle az újrafelvételt a felmentett vádlott terhére és szorította az elítélt *javára* kérhető újrafelvétel eseteit is csupán a büntettekre és ekkor is csak azokra az esetekre, midőn ugyanazon egy cselekményre vonatkozólag *össze nem egyeztethető ítéletek* hozattak, nevezetesen, ha ugyanazon egy büntetben, melyet csak egy egyén követhetett el, két különböző ítélet két külön egyént mondott ki bűnösnek és az ítéletekből az tűnik ki, hogy egyik vagy másik vádlott ártatlanul volt elítélve (Code d'instruction criminelle art. 443.), továbbá, ha valakinek emberölés miatt történt elítéltetése *után* felhozott adatokból kiderül, hogy a megöltnek feltételezett egyén élethen van (art. 444.), mely esetben az igazságügyminiszter külön rendelete alapján a semmitőszék egy főtörvényszéket küldhet ki egyedül annak megvizsgálása végett, hogy az illető egyén azonos-e azzal, a kinek megölése miatt valakit korábban elítéltek; — végre, ha az ártatlanul elítélt terhére tett tanuvallomás hamisnak bizonyult be s e miatt az illető tanu el fogatott vagy elítéltetett (art. 445.).

¹ Histoire de la procédure criminelle en France depuis le XIII-e siècle jusqu'à nos jours (Paris 1882.) p. 384—396.

² Már *Montesquieu* is megtámadta korának elavult büntető és eljárási jogát. *Voltaire* «Mémoires pour les Calas» című és vagy hét más művében az 1670. évi «Ordonnance»-nak éles és szabatos kritikáját adja; később lelkesedésében maga is adakozik a büntető igazságszolgáltatási reform kérdésében kitűzött pályadíj nagyobbitására; majd egy pályaművet is ír. Egy társaság által hirdetett pályázatban részt vesz *Marat* is, ki később a forradalomban ugyancsak elpártolt a humanitarius iránytól. Ügyvédek, sőt a bordeauxi parlament elnöke is röpiratokat adnak ki az ártatlanul elítéltek érdekében. V. ö. *Esmein* id. m. 361—362., 388—396. l.

³ L. *Esmein* id. m. 552—558. l.

A gyakorlat terén tett tapasztalatok csakhamar felismerésre juttatták a Code fenebb ismertett intézkedéseinek tökéletlenségét, melyet alább tüzetesen megkísérlek kimutatni. A reformot 1822-ben egy pair: *De Valence* gróf, 1836-ban és 1851-ben három képviselő sürgette a törvényhozó testületek elé terjesztett javaslataikkal,¹ azonban a kormány csak 1867-ben tette az ügyet magáévá, midőn meghozatott a junius 29-éről kelt novella, mely az újrafelvétel kérdésében a Franciaországban jelenleg hatályban levő jogot alkotja. Különös méltánnyal kell kiemelnünk, hogy már az 1867-iki javaslat tárgyalása alkalmával *Richard* képviselő sürgette az újrafelvételt megengedő ítélet kötelező nyilvánosságra hozásának kimondását és a pénzbeli kártalanítás lehetőségét, de javaslatát a kamara nagy többséggel elvetette.

A *Borras* és *Pierre Vaux* bűnügyeiben elkövetett igazságszolgáltatási tévedésekből kifolyólag ujabban több képviselő és pedig: 1883-ban *Pieyre*, 1886-ban külön-külön *Boysset*, *Vergoin* és *Bastid*, a 80-as évek végén *Laguerre* és társai, később *Reinach*, továbbá *Chiché* és társai, végül *Lacretelle* részben az újrafelvétel, részben pedig az igazságszolgáltatási tévedések áldozatainak kártalanítása kérdésében javaslatokat terjesztettek a francia kamara elé. A négy utóbbi tervezet a «Code d'instruction criminelle» általános revíziójával foglalkozó bizottsághoz utasítatván, azok alapján a bizottság egy négy cikkből álló javaslatot szerkesztett, mely a Code 443—446. cikkei helyébe volt volna beillesztendő.

A javaslatot a kamara 1891 decz. 30-án általánosságban tárgyalta, a részletes tárgyalás folyamán 1892 jan. 5-én — *Bovier-Lapierre*, *Pontois* és *Ramel* módosítványával visszaküldte a bizottsághoz s ennek újabb szövegezésében 1892 apr. 7-én elfogadta. Ily szövegben a kormány a javaslatot a Senatus elé terjesztette.

A Senatusnak az igazságszolgáltatási tévedések kérdésével foglalkozó külön bizottsága a tárgyalások során szükségesnek tartotta felhívni az igazságügyminisztert: nyilatkozzék arra nézve, helyesli-e a javaslat rendelkezéseit. A miniszter véleményének nyilvánítása előtt czélszerűnek találta a javaslatot az államtanács elé terjeszteni. Az államtanács — úgy látszik, *Faquin* államtanácsos tollából — egy ellenjavaslatot szerkesztett, melyet *Ricard* igazságügyi miniszter 1892. jun. 28-án mutatott be újra a Senatusnak E kormányjavaslatban, valamint a későbbi javaslatokban, a reform már akképen van contemplálva, hogy a Code II. könyve II. czimének III. fejezete («Des demendes en révision») helyébe volna illesztendő egy ily című új fejezet: «Des demandes en révision et des indemnités aux victimes d'erreurs judiciaires».

A Senatus bizottsága, melynek ezuttal *Bérenger* volt az előadója, a kormányjavaslatot lényeges részeiben is módosította; a Senatus plenuma pedig, mely 1894 február és márczius havában foglalkozott a kérdéssel, sem a saját bizottságának, sem a képviselőháznak szövegét nem fogadta el, hanem egy — most már negyedik — javaslatot küldött át a kamarához.

A képviselőház bizottságának számos tagja élénk sajnálkozását fejezte ugyan ki a felett, «hogy a Senatus a közvélemény által sürgősen és élénken követelt nagy reformon korlátozó intézkedéseket tett, de a bizottság — épen a törvény mielőbbi megalkotása érdekében, — mégis egyhangulag elfogadta a Senatus munkálatát»²

Mayer könyve az előkészítő munkálatokat ezen stádiumig ismerteti.

Ezek előre bocsátása után áttérhetek most már a javaslatoknak és az azokra vonatkozó tárgyalásoknak vázolására.

Dr. Balogh Jenő.

¹ Ez utóbbi adatokat már nagy részben *Mayer* művéből meritem 33—36. l.

² V. ö. *Mayer* id. m. 55—86. l.